

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Kilisli Rıfkî'nin Kesdel, Tekfur ve Kızıldağ Methiyeleri

Kesdel, Tekfur and Kızıldağ Praise of Rıfki of Kilis

Enes YILDIZ^{a*}

^a Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, Konya / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0003-3614-579X

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 21 Nisan 2021

Kabul tarihi: 11 Eylül 2021

Anahtar Kelimeler:

Klasik Türk edebiyatı,

Şehir şiirleri,

Rıfkî,

Methiye

ARTICLE INFO

Article History:

Received April 21, 2021

Accepted September 11, 2021

Keywords:

Classical Turkish literature,

Urban poems,

Rıfkî,

Praise

ÖZ

Yaklaşık altı yüzyıl boyunca çeşitli tür ve tarzlarla varlığını sürdüren klasik Türk edebiyatında bir şehri veya bir yerleşim yerini konu alan birçok eser mevcuttur. Edebi eserler olmanın yanında konu edindiği şehrin tarihine ve kültürüne de kaynaklık edebilecek bu eserlerde, genel olarak söz konusu şehir, tabiat güzelliklerinden mimari eserlerine, güzellerinden meşhur kişilerine kadar birçok yönden methedilir. Ancak şehir konulu eserler içerisinde az da olsa mersiye ve hicivler de bulunmaktadır.

Bu çalışma, XVIII. yüzyıl divan şairlerinden Kilisli Rıfkî'nin Dîvânı'nda yer alan Kesdel, Tekfur ve Kızıldağ methiyeleri üzerinedir. Çalışmamızda öncelikle şehir şiirleri ve özellikleri hakkında bilgi verilecektir. Ardından Rıfkî'nin hayatı ve bilinen tek eseri olan Dîvân'ı kısaca tanıtılacaktır. Yazının asıl bölümünde ise Rıfkî'nin Dîvânı'nda yer alan ve daha önce üzerine çalışma yapılmamış Kesdel, Tekfur ve Kızıldağ methiyeleri şekil ve içerik olarak incelenecektir. Makalenin sonunda mezkûr şehir şiirlerinin transkripsiyonlu metni ve tipkibasimleri da okuyucuların istifadesine sunulacaktır.

ABSTRACT

There are many works about a city or a settlement in classical Turkish literature, which has existed in various genres and styles for about six centuries. In these works, which can serve as a source for the history and culture of the city it deals with as well as being literary works, the city in question is praised in many ways, from its natural beauties to its architectural works, from its beauties to its famous people. However, there are also few elegies and satires among the works on the city.

This work is about the praises of Kesdel, Tekfur and Kızıldağ in the Dîvân of Kilisli Rıfkî, one of the 17th century divan poets. In our study, first of all, information about city poems and their characteristics will be given. Then, Rıfkî's life and his only known work Dîvân, will be briefly introduced. In the main part of the article, the praises of Kesdel, Tekfur and Kızıldağ, which are included in Rıfkî's Dîvân and have not been studied before, will be examined in terms of form and content. At the end of the article, the transcribed text and facsimiles of the aforementioned city poems will be presented to the readers.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: enesedebiyat@hotmail.com

EXTENDED ABSTRACT

There are verse and prose works written on cities in classical Turkish literature. Urban poems that are mostly written in ode, gazel and small mesnevi verse can be titled or not. City descriptions can be included in the nisp-teşbib in the odes, or in the whole poem. At the same time, the name of the city may be redif in city poems written with ode and gazel verse. There are also many poems where the name of the city is not redif. The poems of the city are: Ahmedi's Bursa, Rüşenî's Aydın, Tâli'î's Egypt, Mihrî Hatun's Ladik, Fuzulî's Baghdad, Ulvî's Manisa, Hayâlî Bey's Edirne, Nâ'îlî's Edirne, Nâbî 's Medina, Nefî's Edirne, Şeyhülislam Yahya's Edirne, Aleppo, Baghdad and İstanbul, Mâlî's Chios Island, Muğla, İzmir, Bursa and İstanbul, Nedîm's İstanbul Seyyid Vehbî's Manisa can be given as examples.

We can see city poems in mesnevis other than divans. For example, İstanbul in Tâcî-zâde Cafer Çelebi's mesnevi named Heves-nâme, Saray in Mûyî's mesnevi named Nâlân u Handân, Budin in Vücûdî's Şâhid-i Ma'nâ, Foça in İntizâmî's Tuhfetü'l-İhvân, İstanbul praise in Nâbî's work titled Hayriyye can be cited as an example.

In divan literature, prose works are also given in addition to city poems written in poetry forms such as odes, gazel, small mesnevi, kit, and mesnevi. City poems are related and intertwined with some genres and styles due to their content. Chief among these is the sehrengiz. Besides, urban poems are related to genres and styles such as "kudumiye, bahariye, dâriye, bilâdiyye, sûkiyye, sahilnâme, verse letter". As far as we can see, the main themes of the city poems, which can constitute a literary genre, constitute "praise, satire, complaint and elegance". The vast majority of city poems are praise.

Although there are examples with different characteristics, it is seen that four basic elements are included in the city poems, which are generally written to praise cities and depict their beauty. These are: descriptions of natural beauty, city dwellers, architectural works and events. If we look at the contents of the city praise, we first see that the natural beauties of the city such as "garden, lawn, sea and sea coasts, mountains, bird beds, air, water, stones, soil ..." are described. Secondly, depictions and praises of architectural structures such as "castles, fortresses, mosques, pools, palaces, and hot springs" in the city are frequently seen in city poems. In addition to these, "cypress-tall and white-skinned beauties, scholars, poets, religious personalities, clerics, philanthropists" also appear in praise. The content of urban poems is not just praise. Even though the number of them is small, there are also poems of elegies and complaints that express the sadness of the loss of cities, and satire the cities and their people and express complaints from them. In some urban poems, poets also indicate the occasion and why they wrote their poems. The first of these is undoubtedly the desire of the poet to praise his country. City poems, with their rich and colorful content, can be a source of the history and culture of a city as well as being literary texts.

Rıfkî of Kilis, XVIII. century divan poets. Rıfkî was born in Kilis. He migrated to the city of Adana with his father at a young age and studied science and resided in this city for many years. Later, after some travels to the Egyptian and Greek sides, he returned to the city of Adana and died there in 1782. The only known work of the poet is his Divan. The only copy we have of Divan now, Balikesir Mutasarrıf Ömer Âli Bey Manuscript Library, registered at the archive number 394.

Urban poems have an important place in the Rıfkî's Divan. The poet wrote eulogies about the cities / settlements he visited and expressed his desire to go. These praises are on Kesdel, Tekfur and Kızıldağ. All the poems Rıfkî wrote about Kesdel, Tekfur and Kızıldağ are in the form of praise. In the praise, the "natural beauties" of the mentioned place are the subject. When we compare it with other city poems, Rıfkî praises the place in question with similar similes, suggestions and metaphors in his praises.

Kesdel is a forested recreation area and a plateau in Konya's Kadinhani district. When we look at the content of the Kesdel ode, we see that the poet praises Kesdel's "air, water, gardens, plateaus, wind, birds with beautiful voices, coolness, people with knowledge and talent" directly or with various similes and metaphors. Tekfur is probably Tekirdağ. While the poet praises Tekfur and beauties, he simulates with the elements of "vineyard, İrem, sky, anber, Kevser, dilber and his throne". Kızıldağ is a plateau in the Karaisalı district of Adana. Rıfkî wrote an ode and an gazal about Kızıldağ. The poet praises the "air, water, gardens, rivers, fountains" of this plateau with various similes and metaphors in Kızıldağ praises.

As can be seen, Rıfkî praised the "natural beauties" and what it contributes to people" of the city, which is the subject of "descriptive expression" in all city poems. Rıfkî, who uses a fluent language without hardship, frequently used the arts of simile, metaphor and telmih in these praises. With this study, four new poems were added to the urban poetry literature.

Giriş

Klasik Türk edebiyatında bir şehri veya bir yerleşim merkezini konu alan; methiye, hiciv, mersiye muhtevalı manzum veya mensur birçok eser kaleme alınmıştır. Bu eserler içerisinde ise en çok şehirlerin övüldüğü şehir şiirleri bulunmaktadır. Divanlarda şehir şiirlerine kaside, gazel, musammat, küçük mesnevi ve rubâi gibi hemen hemen bütün nazım şekilleri kullanılarak yer verilmiştir. Daha çok kaside, gazel ve küçük mesneviyle yazılan şehir şiirleri, şairin tercihinine göre başlıklı veya başlıksız olabilir. Kaside veya gazel nazım şekliyle yazılan şehir şiirlerinde şehir isminin redif olarak kullanıldığı birçok şiir bulunmaktadır. Divanlarda yer alan şehir şiirlerine şu manzumeleri örnek¹ olarak verebiliriz: “Sultan Veled’in Konya, Aksaray, Kayseri, Kütahya (Güler, 2016; Şimşekler, 2018), Ahmedî’nin Bursa (Akdoğan, 2018, s. 87), Rûşenî’nin Aydın, Bursa, Tebriz (Tavukçu, 2005, s. 226, 230, 286), Tâli’î’nin Mısır (Gedik, 2019), Mihri Hatun’un Ladik (Arslan, 2007, s. 327), Fuzûlî’nin Bağdat (Akyüz, 2000, s. 76), Ulvî’nin Manisa (Çetin, 1993, s. 578), Mahmud Efendi’nin Konya, İstanbul, Edirne (Erdoğan, 2012, s. 316), Hayâlî Bey’in Edirne (Tarlan, 1992, s. 262), Nâ’îlî’nin Edirne (İpekten, 1970, s. 68), Nâbî’nin Medine, Halep ve Manisa (Bilkan, 1997, s. 146, 467, 535), Nef’î’nin Edirne (Akkuş, 1993, s. 62, 337), Şeyhülislam Yahya’nın Edirne, Halep, Bağdat, İstanbul (Kavruk, 2001, s. 67, 219, 335, 379, 407), Mâlî’nin Sakız Adası, Muğla, İzmir, Bursa ve İstanbul (Akgül, 2013, s. 264), Nedîm’in İstanbul (Macit, 1997, s. 85), Rıfkî’nin İstanbul (Gülhan, 2018, s. 96), Seyyid Vehbî’nin Manisa (Dikmen, 1991, s. 516).”

Şehir şiirleri sadece divanlarda değil mesnevilerde de bölüm olarak bulunabilir. *Heves-nâme*’deki İstanbul methiyesi, mesnevilerde yer alan şehir şiirlerine güzel bir örnektir. (Gökalp, 2006, s. 117). Yine Mûyî’nin *Nâlân u Handân* adlı mesnevisinde “*Der Medh-i Şehr-i Sarây*” başlığı altında 31 beyitlik bir Saray methiyesi (Gökalp, 2009, s. 199), Vücûdî’nin kaleme aldığı *Şâhid-i Ma’nâ* adlı mesnevisindeki “*Der-Vasf-ı Budun*” başlıklı Budin methiyesi (Gök, 2017), İntizâmî’nin *Tuhfetü’l-İhvân* adlı mesnevisindeki Foça methiyesi (Şahin, 2020) örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca Nâbî’nin *Hayriyye* adlı nasihatnâmesindeki “*Der Beyân-ı Şeref-i İstanbul*” başlıklı bölüm (Kaplan, 2019, s. 72) ve *Hayriyye*’ye nazire olarak kaleme alınan *Fehmînâme* adlı mesnevindeki (varak no: 15a-16b) İstanbul hicvi ve Kahire methiyesi de mesnevilerde yer alan şehir şiirlerine örneklerdir.

Divan edebiyatında şehirlerle ilgili manzumeler yanında mensur eserler de vardır. Örneğin Süreyya A. Beyzadeoğlu, “*Hasan Çelebi Tezkiresindeki Şâirlerin Şehirlere Göre Tasnifi ve Şehir Tasvirleri*” adlı çalışmasında Hasan Çelebi tezkiresindeki şehir tasvirlerini ele almıştır (Beyzadeoğlu, 2001). *Riyâz-ı Belde-i Edirne*’de *Ravzatü’l-Eş’âr fî Vasfî Edirne* bölümünde Edirne ile ilgili mensur bir bölüm vardır (Adıgüzel ve Gündoğdu, 2014, s. 883). Latifi’nin “*Evsâf-ı İstanbul*”u da mensur eserlere örnektir (Suner Pekin, 1977).

Şehir şiirleri; muhtevaları gereği bazı tür ve tarzlarla ilişkili ve iç içedir. Bunların başında *şehrengizler* gelir (Karaca, 2018). Şehrengizlerin asıl yazılma amacı konu edilen şehrin güzellerinin tasviridir. Bazı şehrengizlerin girişinde güzellerin yaşadığı yer olması nedeniyle şehir övgüleri de olabilir.

¹ Merhum Mehmet Arslan “*Divan Edebiyatında Şehirler Üzerine Yazılan Şiirler ve Bunlar Arasında Amasya Şiirleri*” adlı emek mahsultü çalışmasında divan, mesnevi ve mecmua taramaları sonucunda hangi şairin hangi şehre hangi nazım şekliyle şiirler yazdığının dökümünü vermiştir. Şehir şiiri örneklerini görmek açısından bu çalışma son derece önemlidir (Arslan, 2018).

Şehir methiyelerinin yanında “mekân/yerleşim yeri merkezli” bilâdiyyeler (Kurnaz, 1997, s. 232-233; Kaplan, 2020), sahilnâmeler (Demirkazık, 2009, s. 51; Kaplan, 2015; Pala, 2003, s. 399; Öztoprak, 2004), sûkiyye (Yazıcı, 2018, s. 122), mesâir, miyâhiyye gibi türler de şehir şiirleri ile birlikte değerlendirilir.

Şehir şiirlerinin ilişkili olduğu türlerden biri de *kudûmiyelerdir*. Kudûmiye türü ile ilgili yapılan bir çalışmada şunlar söylenir:

Edebî bir terim olarak kudûmiye; büyük ve önemli bir zâtın seferden dönmesi veya bir şehre teşrifi vesilesiyle yazılan, avdetin veya teşrifin tebrik edilip şairin ve halkın duygularının yansıtıldığı, dönen veya teşrif eden kişinin methedildiği manzumelere denir (Batur ve Yıldız, 2019, s. 260). Memduh “av, gezinti, vazife veya sefer” gibi nedenlerle bir şehre gittiklerinde şairler bu teşrifi kutlamak, hediye sunmak, gelen kişiyi övmek ve memduhtan yardım istemek için kudûmiyeler sunmuşlardır. Bu şiirlerde teşriften duyulan mutluluk yanında, gelen kişiye şehri tanıtmak amacıyla şehirle ilgili bilgiler de verirler. Şairler teşriyeyelerinde aynı zamanda şehri methederler, şehri ve insanlarını çeşitli vesilelerle manzumelerinde konu edinirler ve böylece en güzel “hoş geldin/hoş âmedi” hediyelerini sunmaya çalışırlar. Bu noktadan şehir şiirleri tebrik şiirine döner (Batur ve Yıldız, 2019, s. 262).

XVII. yüzyıl divan şairlerinden Nef’î’nin, Sultan Murat’ın Edirne’ye gelmesi vesilesiyle yazdığı kudûmiyesi şöyledir. Bu gazel kudûmiye ve şehir şiirleri arasındaki ilişkiyi örneklendirmektedir:

Nice dilşâd olmasınlar şeyh u şâb-ı Edrine
Şehri teşrif etdi Şâh-ı kâm-yâb-ı Edrine

Sâyesinde şenliğe yüz tutdu sertâser yine
Oldu yeksân cây-ı ma‘mûr u harâb-ı Edrine

Ol kadar etdi sirâyet feyz-i hulk u meşrebi
Kevser ü müşk oldu hep âb u türâb-ı Edrine

Nûkhet-i hulkuyla hoş-bûy oldu hâki ol kadar
Rûmu Çîn etdi şemîm-i müşk-nâb-ı Edrine

Meşreb-i şûhunda bir sır var ki te’sîr eylese
Zâ’i olmaz haşre dek keyf-i şarâb-ı Edrine

Yaraşır Nef’î bu şi‘r-i âbdârî ‘âleme
Ber-güzâr eyleser mânend-i gülâb-ı Edrine

Açdı hurrem etdi zîra gül gibi endişesin
İltifât-ı pâdişâh-ı Cem-cenâb-ı Edrine

Makdemiyle Edrine tahtın müşerref edeli
Oldu her iklîme gâlib âb u tâb-ı Edrine

Hazret-i Sultân Murâd-ı kâmrân kim hak vere
Eyleye devletle zevk-i bî-hisâb-ı Edrine (Akkuş, 1993, s. 337-338)

Şehir şiirleri, *bahariyye* türü ile de ilişkilidir. Şehir şiirlerinde bir zaman veya mevsim söz konusu olursa bu her zaman bahar olur. Şiire konu olan şehir/yerleşim yeri methedilirken

tabiatın en canlı olduğu zaman olan bahar mevsimi üzerinden bir tasvirle övgüler yapılır. Bu tasvirlerde bahariyye türünde gördüğümüz gibi *cihan taze bir can bulmuş, çiçekler açmış, her yer yemyeşil, ırmaklar çağlamakta ve kuşlar ötmektedir*. Örneğin Şeyhülislam Es’ad, Edirne gazelinde (Doğan, 1997, s. 199) şehri bahar mevsimiyle över:

Gül mevsiminde Edrinenin hoş hevâsı var
Şâdî-fezâ-yı tab’ olacak sad fezâsı var

Gülşen-tırâz-ı nüzhet olan tâze verdinin
Mânend-i ‘andelîb hezâr âşinâsı var

Her zıll-ı şâhı bir feraha dâl nahlinin
Ser-tâ-be-pâ neşât bu câyın orası var

Sanman ki nev-şüküfte zemîninde câ-be-câ
Ezhâr-ı müşk-bâr-ı tarâvet-nümâsı var

Gelmiş o câya sâye salup şâhid-i bahâr
Düşünde bir çiçekli müferrih kabâsı var (Şeyhülislam Es’ad, G. 54/1-9)

Şehir şiirleri kısmen de olsa edebî bir tarz olan *manzum mektuplarla* da ilişkilidir. Şairler bazı mektuplarda gurbet acısını ve sıla özlemini ifade için şehir övgülerine yer verirler. Bu noktadan mektupların bu kısımlarını şehir şiirleri içerisinde değerlendirmek gerekir. Örneğin Mîrzâ-zâde Sâlim, İshak Efendi’ye gönderdiği manzum mektubunda İstanbul ve semtlerini metheder (İnce, 1994, s. 221). Ramî’nin “*Şâm-i Cennet-meşâmdan Şu’arâ’-yı Dârû’s-Saltana-i Rûma İrsâl Olunan Mektûb-ı Dürer-bârdur*” başlıklı mektubu bulunmaktadır (Hamami, 2001, s. 218). Şair, mektubun girişinde rûzgâra seslenerek “*Geçüp andan ser-â-pâ şehri-i İstanbulu seyr eyle.*” demiş ve İstanbul methiyesine başlamıştır. Râmî, manzum mektubun bu kısmında birçok yönüyle İstanbul’u tasvir eder:

Nedür gör mülk-i Rûm içre o şehri-i vüs’at-ârâyı
Seyâhatde anun seyriyle tekmîl eyle noksânun (Râmî, Kıt’a, 30/5)

Nedür ol kesret-i ni’met nedür ol vefret-i ‘işret
Behişt-i câvidânıdur meger bu köhne dünyânun (Râmî, Kıt’a, 30/8)

Nedür ol gûşe gûşe her taraf etrâf-ı deryâda
Mukâbil birbirine kesreti gülzâr ü büldânun (Râmî, Kıt’a, 30/11)

Nedür ol pür-letâfet bâğlar ol lâleler güller
Nedür yir yir o kasr-ı dil-güşâsı her gülistânun (Râmî, Kıt’a, 30/13)

Nedür kat kat o bâlâ-hâneler yir yir nemîmenler
Nedür ol gûşe gûşe bezm-i rûh-efzâsı yârânun (Râmî, Kıt’a, 30/21)

Şehir şiirlerinin ilişkili olduğu türlerle ilgili son olarak “*dâriyye/kasriyye*”lere değinmemiz gerekir. Dâriyye/kasriyyeler, devlet büyüklerinin saray, köşk, kale, cami gibi mimari yapılarının tasvir edildiği edebî türlerdir. Şehir şiirlerinin içerisinde konu edinilen saray, kale, köşk, cami gibi yapıların tarif ve tasviri dâriyyelerle şehir şiirlerini ilişkilendirir.

Edebî bir tür teşkil edebilecek şehir şiirlerin ana izleklerini görebildiğimiz kadarıyla “*methiye, hiciv, şikâyet ve mersiye*” oluşturur. Şehir şiirlerinin büyük çoğunluğu methiyedir (Batislam, 2009, s. 485). Şehir methiyelerinin muhtevalarına bakarsak öncelikle şehrin veya yaylanın “*bahçe, çimenlik, deniz ve deniz kıyıları, dağlar, kuş yatakları, hava, su, taşlar, toprak...*” gibi tabiat güzelliklerinin anlatıldığını görürüz. Tabiat tasvirlerinde ortak bir anlam dünyası oluşmuştur. Özellikle doğa unsurlarının sıfatları ve doğa olayları ile ilgili teşbihler birbirine çok benzer. Şehir şiirlerinde ikinci olarak şehirdeki “*kale, hisar, cami, havuz, saray, kaplıca*” gibi mimari yapıların tasvir ve övgüsü sıklıkla görülür. Bunların yanında şiire konu olan şehre kıymet ve güzellik katan “*selvi boylu ve beyaz tenli güzeller, âlimler, şairler, dinî kişilikler, ârifler, fâzıllar*” da methiyelerde karşımıza çıkar. Şehir şiirlerinde bir şehrin veya yerleşim yerinin kendine has bir özelliğini veya meşhur bir yönünü ele alan şiirler de vardır. Örneğin; Mehmet Rıza Kızanlık’ın elmalarını, Ubeydî ise Eski armutlarını metheder (Kurnaz, 1997, s. 255, 261). Dürrî de Gümölcine’nin özellikle yaylasını ve sularını över (Kılıç, 2010, s. 47).

Divan şiirlerinde sadece şehir methiyeleri yoktur. Sayısı az da olsa şehir mersiyeleri (Boşkov, 1980), şehir veya mukimlerini hicveden, onlardan şikâyetleri dile getiren hiciv ve şikâyet şiirleri de vardır. Arpaemînizâde Sâmî’nin Edirne (Kutlar, 2011), Ravzî’nin Dukakin (Aydemir, 2009), Mâlî’nin Muğla/Menteşe (Akgül, 2013), Cemâlî’nin Arnavutluk (Gökâl, 2006, s. 18), Hakîkî’nin Karaman (Kaplan, 2016), Kayserili Remzî’nin İstanbul (Fehmînâme, varak no: 15b-16b) manzumeleri bunlara örnek gösterilebilir. Ayrıca Nâbî bir rubâisinde “*Bilmem ki ne var harâbe-i Edrene’de*” diyerek her sene bir iki kez gittiği Edirne’yi kötüler (Bilkan, 1997, s. 1224). Seyyid Vehbî de bir rubâisinde Menemen halkını yılan ve akrebe benzeterek hicveder (Dikmen, 1991, s. 719).

Bazı şehir şiirlerinde şairler şiirlerini hangi vesileyle, niçin yazdıklarını da belirtirler. Bunların başında şüphesiz şairin memleketini methetme isteği gelir. Şehir şiirlerinin hangi sâiklerle yazıldıklarını şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Şairin doğduğu, büyüdüğü veya yaşadığı yeri methetme arzusu.
2. Şairin gezdiği ve güzel bulduğu yeri anlatma isteği.
3. Şairin tayin veya görev vesilesiyle gittiği yeri anlatma isteği.
4. Vuslat arzusunu ifade etme isteği.
5. Dinî duyarlılıkla kutsal şehirleri anlatma isteği.
6. Sürgün vesilesiyle gittiği yeri anlatma isteği.
7. Şairin kendi penceresinden bir şehirle ilgili şikâyet ve yergilerini dile getirme isteği.

Şehir şiirleri zengin ve renkli muhtevalarıyla başta edebî birer metin olmalarının yanında bazı faydaları ve işlevleri vardır. Şehir şiirlerinin fayda ve işlevlerini şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Şehir şiirleri canlı ve renkli tasvirleriyle Osmanlı şairlerinin mekân algısını ortaya koyması noktasından önemli edebî metinlerdir.
2. Şehir şiirleri içerdiği bilgilerle konu edildiği mekânın şehir tarihi araştırmalarına katkıda bulunabilir.
3. Şehir şiirleri ilişkili olduğu tür ve tarzlarla birlikte günümüzde yok olmuş cami, saray, havuz gibi mimari yapılarla ilgili bilgilerin günümüze ulaşmasında yardımcı olabilir.

4. Şehir şiirleri, şairlerinin hayatları özellikle doğdukları, büyüdükleri, yaşadıkları ve gezdikleri yerler hakkında bilgilere ulaşmamızda yardımcı olabilirler.
5. Şehir şiirleri; hava, su, dağ, deniz, yayla... gibi bir şehrin coğrafi özellikleri hakkında bilgiler verebilir.
6. Şehir şiirleri konu aldığı şehirdeki şair, âlim, hoca gibi önemli ve ünlü kişiler hakkında bilgiler ihtiva edebilir.
7. Bazı şehir şiirleri vesilesiyle şairin algı ve bakış açısıyla yazıldığı dönemin sosyal ve kültürel hayatıyla ilgili bilgilere ulaşabiliriz.

1. XVIII. Yüzyıl Divan Şairlerinden Kilisli Rıfkî

Kilisli Rıfkî, XVIII. yüzyıl divan şairlerindedir. Rıfkî ile ilgili bilgi veren tek biyografik kaynak olan *Tezkiretü 'ş-Şu'arâ*'da şunlar söylenir:

“Keliz'de tevellüd idüb sefer-i sininde pederiyle Âdana şehrine hicret ve tahsili 'ilme iştigâlle nice zamân anda ikâmet ve ba'de Mısır ve Rum caniblerine bir mikdâr seyâhatden sonra yine Âdana şehrine rica'at ve anda toksan yedi senesi 'azim-i cennet etmiştir. Târîh-i Surûri: “Bekâda Hak ide Rıfkî fakîre en'amı. 1197.” Giry'e'ül manzar, kösec lihye, esmer alun, 'ucûbe-peyker, reis'ül zekayâ sâhib, zihn-i sakıb, 'âlim ü fazl-ı kemâl gazabından tab'ı, eh-hâciye mâ'il bir zât imiş. Beş cüz' mikdârı dîvânı var imiş. Latif ta'lik hattı olduğundan daima divanını tahrîr ile iştigâl imiş” (Çınarçı, 2007, s. 61).

Bu tezkirede zikredilen bilgilere göre Rıfkî, Kilis'te doğmuştur. Rıfkî daha küçük yaşta iken Adana'ya gelmiş, eğitimini Adana'da sürdürmüştür. Uzun yıllar Adana'da kalan şair, şiirlerinden anladığımızı göre bir müddet Mısır ve Rum taraflarına seyahat etmiştir. Rıfkî, Adana'da 1197/1782-83 yılında ölmüştür. Arif Hikmet Bey, Rıfkî ile ilgili şu bilgileri de aktarmaktadır: “Çirkin, kara yağız, köse, tuhaf çehreli; çok zeki, hafızası güçlü, âlim, erdemli ve çok öfkeli olduğundan yaratılışı hicve yatkın bir kişi olarak tanıtılır. Ayrıca, beş cüz miktarı Divanı'nın varlığından, ta'lik yazıyı iyi yazdığı için sürekli divanını yazmakla meşguldür.” (Gülhan, 2018, s. 87; Şener, 2014, s. 42).

Adanalı Sürûri, Rıfkî Efendi'nin ölümüne üç beyitlik bir tarih manzumesi yazar. Manzumesinde Sürûri, Rıfkî Efendi'nin güzel söz söyleyen biri ve özellikle rubai söylemede usta olduğunu ifade eder. Bu tarih manzumesine göre Rıfkî Efendi 1197/1782-83 yılında vefat etmiştir:

Târîh

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

1. Gınâ-yı tab'la Rıfkî Efendi-i merhûm
Geçindi gitdi kanâ'atle geçdi eyyâmı
2. Suhan-ver idi ki sıyt u rubâ'i-i nazmı
Yıkardı ebniye-i çârtâk-ı hıyâmı
3. Didüm gidince fenâdan niyâz ile târîh
Bekâda Hak ide Rıfkî fakîre in'âmı (1197/1782-83) (Güzeller, 2007, s. 175)

Şairin bilinen tek eseri Dîvânı'dır.² Kilisli Rıfkî Dîvânı'nın şu an için elimizdeki tek nüshası, Balıkesir Mutasarrıf Ömer Âlî Bey Yazma Eser Kütüphanesi, 394 arşiv numarasında kayıtlı şiir mecmuasının 84b-110b varakları arasındadır. Dîvân'da 8 kaside, 21 tarih, 3 murabba', 1 muhammes, 1 müseddes, 81 gazel (7'si Farsça), 2 mesnevi vardır (Gülhan, 2018, s. 91).

2. Kilisli Rıfkî'nin Kesdel, Tekfur ve Kızıldağ Methiyeleri

Rıfkî Dîvânı'nda şehir şiirleri önemli bir yer tutar. Şair, gezip gördüğü, gitme arzusunu dile getirdiği şehirler /yerleşim yerleri ile ilgili methiyeler yazmıştır. Bu methiyeler İstanbul³, Kesdel, Tekfur ve Kızıldağ üzerinedir. Aşağıda da görüleceği gibi Rıfkî'nin Kesdel, Tekfur ve Kızıldağ üzerine yazdığı bütün şiirler methiye türündedir. Methiyelerde ise söz konusu mekânların "doğa güzellikleri" konu edinilir. Diğer şehir şiirleriyle kıyas ettiğimizde Rıfkî de methiyelerinde mübalağalı bir şekilde benzer teşbih, telmih ve mecazlarla söz konusu mekânı över. Bu ortaklık ve benzerlik o kadar çoktur ki şiirin redifi veya şiirin hangi yer üzerine yazıldığına dair bir bilgi olmasa diğer birçok şehir şiirinden ayırt etmemiz mümkün değildir.

Kesdel Methiyesi: Kesdel, Konya'nın Kadınhanı İlçesi'ne bağlı ormanlık bir mesire alanı ve yayladır. Kesdel methiyesi, mecmuada 88b'de yer almaktadır. Başlıksız olan methiye 18 beyitlik bir kasidedir. Tamamı methiye ayrılana kasidede "nesib/teşbib, girizgâh, methiye, fahriye, tegazzül ve dua" bölümleri bulunmamaktadır. Kaside "-â" şeklinde kâfiye-i mücerred ile kaleme alınmıştır. Remel bahrinin "fe ilâtün fe ilâtün fe ilâtün fe ilün" kalıbıyla yazılmış kasidenin redifi ise "-dur Kesdel" şeklindedir. Kasidenin "-dur Kesdel" redifini şiirin muhtevasıyla ilişkilendirdiğimizde beyitlerdeki anlamın redif kelimesi üzerine oturduğunu ve "Kesdel nedir, nasıl bir yerdir?" sorusunun cevabını alacağımızı görürüz:

Dil-güşâ-dâr-ı şafâ tab'a *cilâdur Kesdel*
Pür-hevâ cilve-geh-i bād-ı *sabâdur Kesdel* (1)

Kasidenin kafiye kelimeleri şöyledir: "cilâ, sabâ, rehâ, fezâ, semâ, Sebâ, edâ, râyihâ-zâ, 'alâ, nümâ, Hudâ, câ, hümâ, revâ, ziyâ, safâ, nümâ, salâ." Görüldüğü gibi kafiyeler Arapça ve Farsça kelime ve eklerden oluşmaktadır. Kasidenin "'alâ ve nümâ" kafiye kelimelerinde îtâ görülür. Divan şiiri kafiye sisteminde bir şiirde aynı kafiyenin birden fazla kullanılmasına "îtâ" denmektedir ki bu durum kasidelerde görülen bir husustur:

Başş ider âdeme medd-i başarı 'ömr-i medîd
Bir güşâde kıatı hõş cāy-ı *alâdur Kesdel* (8)

Belde-i Konya hâretille hemân bir düzah
Lîk fevkinde anuñ 'Adn-ı *alâdur Kesdel* (10)

Kesdel kasidesinin muhtevasına baktığımızda şairin Kesdel'in "havası, suyu, bahçeleri, yaylaları, rüzgârı, güzel sesli kuşları, serinliği, ilim sahibi ve istidatlı insanlarını" doğrudan

² Dîvân tarafımızdan çalışılmaktadır.

³ Rıfkî Dîvânı'nda İstanbul'un doğal güzellikleri ve isim vermeden güzellerini konu edinen; ayrıca tahsil için İstanbul'a gelebilme arzusunu dile getiren 15 beyitlik kaside ve 8 beyitlik gazel bulunmaktadır. İstanbul methiyeleri ile ilgili daha önce yapılan bir makale çalışması vardır. Ayrıntılı bilgi için bu yazıya bakılabilir (Gülhan, 2018).

veya çeşitli teşbih ve mecazlarla övdüğünü görürüz. Rıfkî, methiyesinde “*gönüller açan, ruha ferahlık veren, yüce mekân, sefa yeri, cana can katan, mucizeler gösteren*” Kesdel’i “*kurtuluş kalesi, Sebâ bağları, cennet ve yuvaya*” benzetir ve Kesdel’in insana neler kazandıracağını akıcı ve külfetsiz bir dil ile anlatır.

Sabah rüzgârının gezdiği yer olan Kesdel, insanın yaratılışına cila gibidir yani parlaklık verir. Kesdel bir kurtuluş kalesidir. Kesdel’de bulunan kişilerin kalbine keder ve gam asla yol bulamaz. Rıfkî, Kesdel’in suyunu âb-ı hayata, havasını ise Hz. İsa’nın nefesine benzetir. Kesdel böylesine güzel hava ve suyu ile cana can katmaktadır. Kesdel’in yemyeşil çimenlikleri de şairin methettiği unsurlardandır. Kesdel’in denize benzeyen çimenlikleri gönüllerde dert, sıkıntı bırakmaz. Çiçekleriyle çimenliklerin rengi aynı gökyüzü gibidir. Kesdel, çiçekleri ve çam ağaçlarıyla ruhlara güzel kokular verir:

Anda rehyâb olamaz zerre kadar kalbe keder
Gam girizâne meger hışn-ı rehâdur Kesdel (2)

Âb-ı Hızr âbı nesîmi dem-i ‘İsâ-mânend
Âb u bād ile ‘acep rûh-fezâdur Kesdel (3)

Gam komaz dilde yem-âsâ çemen-i hazrâsı
Naşş-ı ezhâr ile hem-reng-i semâdur Kesdel (4)

Rıfkî bir beyitte Kesdel’i Sebâ bahçelerine benzetir. Sebâ, Hz. Süleyman’ın eşi Belkıs’ın Yemen’de bulunan şehridir. Şair, bu bahçenin rüzgârını da Hz. Süleyman’a Belkıs’tan haber getiren Hüdühüd kuşuna benzetir. Sebâ bahçesinde Hüdühüd rüzgârı devamlı esmektedir:

Hüdühüd-i peyk-i şabâ dem-be-dem âmed-şüdede
Bu şafâlarla meger bâğ-ı Sebâdur Kesdel (5)

Kesdel’in bir başka güzelliği ise hoş sesli kuşlarıdır. Güzel sesli kuşların nağmelerini işitenler şöyle der: “*Kesdel; edanın, güzelliğin ve musikinin kaynağıdır.*”

Güş iden nağme-i murğân-ı hoş-elhânını dir
Menba’-ı müşîkî vü hüsn ü edâdur Kesdel (6)

Rıfkî bir beyitte Kesdel ile Konya’yı kıyaslar. Konya sığıyla âdeta bir cehennemken Kesdel; havası, suyu ve yeşil bahçeleriyle sanki yüce bir cennettir:

Belde-i Konya harâretle hemân bir düzağ
Lîk fevkinde anuñ ‘Adn-ı ‘alâdur Kesdel (10)

Kesdel’in bir özelliği de cahillerin oraya gelememesidir. Kesdel için “*fedhulû*” (Fecr, 89/30) yani “*girin*” emrinin muhatabı sadece ilim erbabıdır. Kesdel akıl ve kabiliyet sahibi insanların meskûn olduğu yerdir. Sâkinleriyle Kesdel şebaz ve hüma yuvası gibidir:

Gelemez câhil aña var ise ehl-i ‘ilme
“*Fedhulû*” emri ile luğf-ı Hudâdur Kesdel (11)

Anda sâkin bu kadar tâlib-i zî-isti’ dâd

Guyiyā lāne-i şehbāz ü hümādur Kesdel (13)

Kısacası gönülleri açan, gönüllere ferahlık veren, insanlara uzun ömür bahşeden Kesdel'in güzellikleri saymakla bitmez. Kesdel'i yermeye kimsenin cesareti yoktur. Nurlu ve parlak bir dilbere benzeyen Kesdel'in güzelliklerini duyanlar ona kulaktan âşık olurlar:

Güş iden medhin olur aña kulağdan 'âşık
Şanķi bir dilber-i pür-nür u ziyādur Kesdel (15)

Tekfur Methiyesi: Tekfur methiyesi, mecmuada 99b'de yer almaktadır. Başlıksız olan methiye 6 beyitlik bir gazeldir. Tekfur'un neresi olduğu ile ilgili gazelde bir bilgi bulunmamaktadır. *Kâmûsu'l-A'lâm*'da "*Tekfur Dağı (Tekirdağ)*" ile ilgili iki madde vardır. Buna göre Tekfur Dağı, Marmara Denizi'nin şimâl-i garbî sahilinde ve İstanbul'un 127 km garbında bulunan bir kasabadır. Diğer maddede ise Tekfur Dağı'nın Edirne vilayetini oluşturan iki sancaktan biri, olduğu söylenir (Şemseddin Sami, 1306, s. 1661-1662). Buna göre Rıfkî'nin İstanbul'u metheden şiiirler yazdığı da göz önüne alınca Tekfur'un Tekirdağ olduğunu söyleyebiliriz. Remel bahrinin "*fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün*" kalıbıyla yazılan gazelin redifi "*-e benzer Tekfur*" şeklinde bir ek ve iki kelimedenden oluşur. Kesdel methiyesinde olduğu gibi burada da şiiirin redifinden "*Tekfur neye benzer?*" sorusunun cevabını alabiliriz. Gazel "*-r*" şeklinde kâfiye-i mücerred ile kaleme alınmıştır. Gazelin kafiye kelimeleri şöyledir: "*rüşen-ter, enver, ahter, 'anber, Kevser, dilber, İskender*":

Bāğ-ı *rüşen-tere beñzer Tekfur*
İrem-i *envere beñzer Tekfur* (1)

Rıfkî "*-e benzer Tekfur*" redifinden de anlaşılacağı üzere gazeli teşbih sanatı üzerine kurar. Şair, Tekfur ve güzelliklerini methederken "*bağ, İrem, gökyüzü, anber, Kevser, dilber ve tahtı*" unsurlarıyla teşbih yapar. Tekfur çok aydınlık bir bağ; ışıltılı, parlak, nurlu İrem gibidir. İrem, Ad kavminin padişahı tarafından yapılan, cennet kadar güzel bahçenin adıdır. Rıfkî de Tekfur'u İrem bahçelerine benzeterek cennet kadar güzel bir yer olduğunu ifade eder:

Bāğ-ı rüşen-tere beñzer Tekfur
İrem-i envere beñzer Tekfur (1)

Tekfur, bahar mevsiminde nergis ve lale gibi çiçekler açılınca yıldızlarla dolu gökyüzü gibidir. Aynı zamanda bahar mevsiminde çiçeklerin açmasıyla âdetta bir tutam amber yığımına benzer:

Nergis ü lāle ile vaqt-ı rebî'
Çarh-ı pür-ahtere beñzer Tekfur (2)

Büy-ı ezhār ile evān-ı bahār
Tüde-i 'anbere beñzer Tekfur (3)

Tekfur'un her bir çeşmesi âb-ı hayattır. İçenlere ölümsüzlük bahşeder. Bu yönüyle cennetteki Kevser ırmağının kaynağı Tekfur'dur:

Her biri çeşmesinüñ âb-ı hayāt
Menba'-ı Kevşere beñzer Tekfur (4)

Tekfur öylesine güzel bir yerdir ki gönüllerde gam, sıkıntı bırakmaz. Tekfur âdeta gönül açan bir sevgilidir:

Ġam kıomaz dilde ġüşâde yiri ġûb
Dil-ġüşâd dilbere beñzer Tekfur (5)

Şair gazelin son beytinde tecrit sanatıyla kendine seslenerek huzur şâhının yerinin Tekfur olduğunu söyler. Bu yönüyle Tekfur, İskender'in tahtına benzer:

Rıfkıyâ anda olur şâh-ı ġuzûr

Taġt-ı İskendere beñzer Tekfur (6)

Kızıldağ Methiyeleri: Kızıldağ, Adana'nın Karaisalı İlçesi'ne bağlı bir yayladır. Rıfkî, Kızıldağ ile ilgili bir kaside ve bir gazel kaleme almıştır. Kızıldağ kasideci mecmuada 102b'de yer almaktadır. Başlıksız olan 11 beyitlik kaside hecez bahrinin “*mefâ 'lün mefâ 'lün fe 'ülün*” kalıbıyla yazılmıştır. Bu kasidede de redif yaylanın adıdır. Kasidenin “-dur Kızıl Tag” redifi, Kızıldağ'ın nasıl bir yer olduğunu ifade için şiirin genel anlamını üzerinde toplar. Kaside “-m” şeklinde kâfiye-i mücerred ile kaleme alınmıştır. Kasidenin kâfiye kelimeleri şöyledir: “*mün'am, kem, mukaddem, müselleme, tev'em, yemm, dem, Meryem, muhkem, hurrem, mükerrem, âlem*”:

‘Acep cây-ı *mün'amdur Kızıldağ*
Sebâdan şanmağıl *kemdür Kızıldağ* (1)

Kızıldağ ile ilgili ikinci methiye bir gazeldir. Kızıldağ gazeli mecmuada 106b'de yer almaktadır. Başlıksız olan 5 beyitlik gazel hecez bahrinin “*mefâ 'lün mefâ 'lün mefâ 'lün mefâ 'lün*” kalıbıyla yazılmıştır. Bu gazelde redif yerleşim yerinin adı değildir. Gazelin redifi “-sından” şeklinde bir ektir. Gazel “-â” şeklinde kâfiye-i mücerred ile kaleme alınmıştır. Gazelin kâfiye kelimeleri şöyledir: “*safâ, hevâ, devâ, sadâ, şifâ, Rıfkıyâ*”:

ġayât-ı nev bulur diller Kıızıldağın *safâsından*
Şifâ kesb eyledi çok kimseler âb u *hevâsından* (1)

Şair, Kızıldağ methiyelerinde bu yaylanın “*havası, suyu, bahçeleri, ırmakları, kuşları çeşmelerini*” çeşitli teşbih ve mecazlarla metheder. Ayrıca Kızıldağ'ın benzersizliği, insanlara nasıl huzur verdiği ve burada yaşamanın ayrıcalığı üzerinde de durur.

Rıfkî, Kızıldağ kasidecinin ilk beytinde Kızıldağ'ı “*cây-ı mün'am*” yani çok kıymetli bir yer olarak tavsif eder ve orayı Belkıs'ın hüküm sürdüğü Sebâ ile kıyaslar. Cennetlerden daha üstün olan Kızıldağ gibi bir huzur ve sefa yeri yoktur. Kızıldağ'ın namı Rum ve Arap diyarlarında anılmaktadır. Oranın hoşluğu, letafeti, güzelliği herkes tarafından kabul edilmiştir:

‘Acep cây-ı mün'amdur Kıızıldağ
Sebâdan şanmağıl kemdür Kıızıldağ (1)

Añarlar nâmını Rûm u ‘Arabda
Leñâfetle müsellemdür Kıızıldağ (3)

Kızıldağ'ın çeşmesi, cennetteki Selsebil suyuna muadilken kendisi de cennetin ikizidir. Sefa ve zevkte bir deniz gibi olan Kızıldağ'a gönüller akarsu gibi meyleder:

Mu'âdil çeşme-sârı Selsebile
Meger cennetle tev'emdür Kıızıldağ (4)

Şair, Kızıldağ'ın havasını, rüzgârını Hz. İsa'nın nefesine benzetir. Hz. İsa'nın ölüleri diriltir nefesi gibi Kızıldağ'ın hoş havası, ruhu ihya eder. Hz. İsa ve Meryem üzerine kurulan bir beyitte ise Kızıldağ, Hz. Meryem'in kucağı olur. Rüzgâr ise Meryem'in kucağındaki İsa peygamberdir. Kızıldağ'ın rüzgârı zemini diriltir:

Hevā-yı hūbı eyler ṭab 'ı ihyā

Mesīhā-vār hōş demdür Kızıldağ (6)

Kızıldağ'ın bir özelliği de huzur için sağlam bir kale olmasıdır. Bu kalenin içerisine gam askerleri giremez:

Žafer bulmaz dile ceş-i ğam anda

Huzūra hışn-ı muhkemdür Kızıldağ (8)

Kızıldağ'da yaşamak öylesine bir zevktir ki bunu Ad kavminin hükümdarı Şeddad bile görmemiştir. Beyitte şair Kızıldağ'ı İrem bahçelerine benzetir. İrem, Ad kavminin hükümdarı Şeddad tarafından cennete benzetilerek yapılan bahçedir:

Bu zevki görmemişdür 'Ad u Şeddād

İremdür belki hurremdür Kızıldağ (9)

Rıfkî methiyelerini Kızıldağ'ın hürmete layık, yüce bir yer olduğunu ifade ederek bitirir. İnsanların en yüceleri Kızıldağ'ın şanına hürmet ederler. Cihanda Kızıldağ'ın bir misli daha yoktur, orası bambaşka bir yerdir:

Kirāmü'n-nās ider şānına ikrām

Şafā-gāh-ı mükerremdür Kızıldağ (10)

Mişālin görmedüm 'ālemde Rıfkī

Meger bir başka 'ālemdür Kızıldağ (11)

Rıfkî, Kızıldağ methiyesi için yazdığı gazelin ilk beytinde oranın sefasından, havasından ve suyundan bahseder. Kızıldağ'ın huzurundan, rahatından gönüller yeni bir hayat bulur. Oranın havasından ve hayat bahşeden suyundan çok kimseler şifa bulmuştur. Kızıldağ'ın âb-ı hayat gibi suyunu içip orada vakit geçirenler hastalıklarına deva bulurlar. İnsan kalp sefası için şifa dolu suların içmelidir:

Hayāt-ı nev bulur diller Kızıldağın şafāsından

Şifā kesb eyledi çok kimseler āb u hevāsından (1)

Yi iç zevk eyle bī-pervā ki ābıdur hayāt-efzā

Şafā-yı kalb için nūş-ı 'uyūn-ı pür-şifāsından (4)

Özellikle bahar mevsiminde Kızıldağ'da kuşların ötmesinden, ırmakların çağlamasından, bülbüllerin sedasından insanlar mest olurlar:

Hem ol murğān u cūlar nağmesinden mest olur ādem

Huşūşan kim bahār eyyāmı bülbüller şadāsından (3)

3. Metin

-1-

fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

1. Dil-güşā-dār-ı şafā ṭab 'a cilādur Kesdel
Pür-hevā cilve-geh-i bād-ı şabādur Kesdel
2. Anda reh-yāb olamaz zerre kadar kalbe keder
Ġam girizāne meger hışn-ı rehādur Kesdel
3. Āb-ı Hızr ābı nesīmi dem-i 'Īsā-mānend
Āb u bād ile 'acep rūḥ-fezādur Kesdel
4. Ġam kıomaz dilde yem-āsā çemen-i ḥazrāsı
Naķŝ-ı ezhār ile hem-reng-i semādur Kesdel
5. Hüdhdü-i peyk-i şabā dem-be-dem āmed-şüdede
Bu şafālarla meger bāĝ-ı Sebādur Kesdel
6. Güş iden naĝme-i murgān-ı ḥōŝ-elḥānımı dir
Menba ' -ı müŝikī vü ḥüsn ü edādur Kesdel
7. Gāh ezhār ile geh bŷy-ı ŝanevberle müdām
Şämme-i rūḥa ne ḥōŝ rāyiḥa-zādur Kesdel
8. Baḥŝ ider ādeme medd-i başarı 'ömr-i medīd
Bir güŝāde kıatı ḥōŝ cāy-ı 'alādur Kesdel
9. Seyr ider laḥzada peyk-i naẓaruñ deh menzil
Kulle-i kūhda bir devr-nümādur Kesdel
10. Belde-i Kıonya ḥarāretle hemān bir dŷzaḥ
Līk fevķinde anuñ 'Adn-ı 'alādur Kesdel
11. Gelemez cāhil aña var ise ehl-i 'ilme
"Fedḥulŷ" emri ile luṭf-ı Ḥudādur Kesdel
12. N'ola cennet dir isem Baĝlıcalı-zāde gibi
Fāzıluñ neŝrine ṭullābına cādur Kesdel
13. Anda sākin bu kadar ṭālib-i zī-isti 'dād
Gŷyiyā lāne-i ŝehbāz ü hümādur Kesdel
14. Kimsenüñ zemme anı zehresi yok zerre kadar
İftihār itmege ammā ki revādur Kesdel
15. Güş iden medḥin olur aña kıulaķdan 'āŝık
ŝankı bir dilber-i pür-nŷr u zıyādur Kesdel

16. Bellemek hâşılı vaş ile anuñ mâhiyetin
Çık da bir gör ne ‘acep cāy-1 şafādur Kesdel
17. Ğayrı yaylağ aña bir vech ile nisbet olmaz
Bād-1 cān-baḥş ile i‘cāz-nümādur Kesdel
18. **Rıfkıyā** hâşılı bu ḥüsn ü letāfetle hemān
Var ise bir ben gibi yaylağ şalādur Kesdel

-2-

fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün

1. Bāğ-1 rüşen-tere beñzer Tekfur
İrem-i envere beñzer Tekfur
2. Nergis ü lāle ile vaqt-1 rebī‘
Çarḥ-1 pür-aḥtere beñzer Tekfur
3. Būy-1 ezhār ile evān-1 bahār
Tūde-i ‘anbere beñzer Tekfur
4. Her biri çeşmesinüñ āb-1 ḥayāt
Menba‘-1 Kevşere beñzer Tekfur
5. Ğam kıomaz dilde güşāde yiri ḥüb
Dil-güşā dilbere beñzer Tekfur
6. **Rıfkıyā** anda olur şāh-1 ḥuzūr
Taḥt-1 İskendere beñzer Tekfur

-3-

mefā ‘lün mefā ‘lün fe ‘ülün

1. ‘Acep cāy-1 mūna ‘amdur Kıızıltāğ
Sebādan şanmağıl kemdür Kıızıltāğ
2. Nāzar olmaz aña hīç bir şafā-gāh
Cinān üzre muḳaddemdür Kıızıltāğ
3. Añarlar nāmını Rūm u ‘Arabda
Letāfetle müsellemdür Kıızıltāğ
4. Mu‘ādil çeşme-sārı Selsebile
Meger cennetle tev’emdür Kıızıltāğ
5. Aña diller aḳarşu gibi meyyāl
Şafā vü zevḳ ile yemdür Kıızıltāğ

6. Hevâ-yı hûbı eyler tab'ı ihyâ
Mesîhâ-vâr hûş demdür Kızıldağ
7. Dem-i 'İsâ ider bādı zemîni
Meger âgûş-ı Meryemdür Kızıldağ
8. Zâfer bulmaz dile ceş-i gam anda
Huzûra hışn-ı muhkemdür Kızıldağ
9. Bu zevkî görmemişdür 'Ad u Şeddâd
İremdür belki hurremdür Kızıldağ
10. Kirâmü'n-nâs ider şânına ikrâm
Şafâ-gâh-ı mükerremdür Kızıldağ
11. Mişâlin görmedüm 'âlemde **Rıfkî**
Meger bir başka 'âlemdür Kızıldağ

-4-

mefâ 'lün mefâ 'lün mefâ 'lün mefâ 'lün

1. Hayât-ı nev bulur diller Kızıldağın şafâsından
Şifâ kesb eyledi çok kimseler âb u hevâsından
2. Bu yirde zevk idüp nûş eyleyen bu âb-ı hayvânı
Olur bî-şübhe müstefî etîbbânın devâsından
3. Hem ol murğân u cûlar nağmesinden mest olur âdem
Huşûşan kim bahâr eyyâmı bülbüller şadâsından
4. Yi iç zevk eyle bî-pervâ ki âbıdur hayât-efzâ
Şafâ-yı kalb için nûş-ı 'uyûn-ı pür-şifâsından
5. Bu âb u bu hevâda 'ömr-i heştâd ile heşt birdür
Cüvân meşîbi kôrçma aşlâ **Rıfkıyâsından**

Sonuç

XVIII. yüzyıl divan şairlerinden Rıfkî Efendi, Kilis'te doğmuştur. Küçük yaşta babasıyla birlikte Adana'ya gelmiş ve uzun yıllar bu şehirde ikamet etmiştir. Mısır ve Rum taraflarına seyahatten sonra yine Adana'ya dönmüş ve orada 1197/1782-83 yılında vefat etmiştir. Rıfkî'nin bilinen tek eseri Dîvânı'dır. Dîvânı'nın şu an için elimizdeki tek nüshası, Balıkesir Mutasarrıf Ömer Âlî Bey Yazma Eser Kütüphanesi, 394 arşiv numarasında kayıtlı şiir mecmuasınının 84b-110b varakları arasındadır.

Rıfkî Dîvânı'nda şehir şiirleri önemli bir yer tutar. Şair; gezip gördüğü, gitme arzusunu dile getirdiği şehirler/yerleşim yerleri ile ilgili methiyeler yazmıştır. Kesdel, Tekfur ve Kızıldağ methiyeleri de bunlardandır. Konya'nın Kadınhanı İlçesi'ne bağlı bir yayla olan Kesdel methiyesi 18 beyitlik bir kasidedir. Kesdel kasidesinin muhtevasına baktığımızda şair, Kesdel'in *havası, suyu, bahçeleri, rüzgârı, güzel sesli kuşları, ağaçları, çiçekleri, serinliği, ilim sahibi ve istidatlı insanlarını* doğrudan veya çeşitli teşbih ve mecazlarla metheder. Kasidede

ayrıca Kesdel ile Konya hava ve serinlik noktasından kıyaslanır. Dîvân'daki diğer bir methiye ise Tekfur üzerinedir. Başlıksız olan methiye 6 beyitlik bir gazeldir. Bütün beyitleri teşbih sanatı üzerine kurulu gazelde Rıfkî; Tekfur ve güzelliklerini methederken “bağ, İrem, gökyüzü, anber, Kevser, dilber ve tahtı” benzetme unsurları olarak kullanır. Rıfkî, Adana'nın Karaisalı İlçesi'ne bağlı bir yayla olan Kızıldağ üzerine de methiyeler yazmıştır. 11 beyitlik kaside ve 5 beyitlik bir gazelde Kızıldağ'ın güzel havası, çeşmeleri, ırmakları, bahçeleri övülür. Görüldüğü gibi Rıfkî bütün şehir şiiirlerinde “tasvîrî anlatımla” konu olan şehrin “doğa güzelliklerini ve insana neler kattığını” anlatmıştır. Külfetsiz ve akıcı bir dil kullanan Rıfkî bu methiyelerde özellikle teşbih, mecaz ve telmih sanatlarını sıklıkla kullanmıştır. Bu çalışma ile şehir şiiirleri literatürüne dört yeni şiiir eklenmiştir.

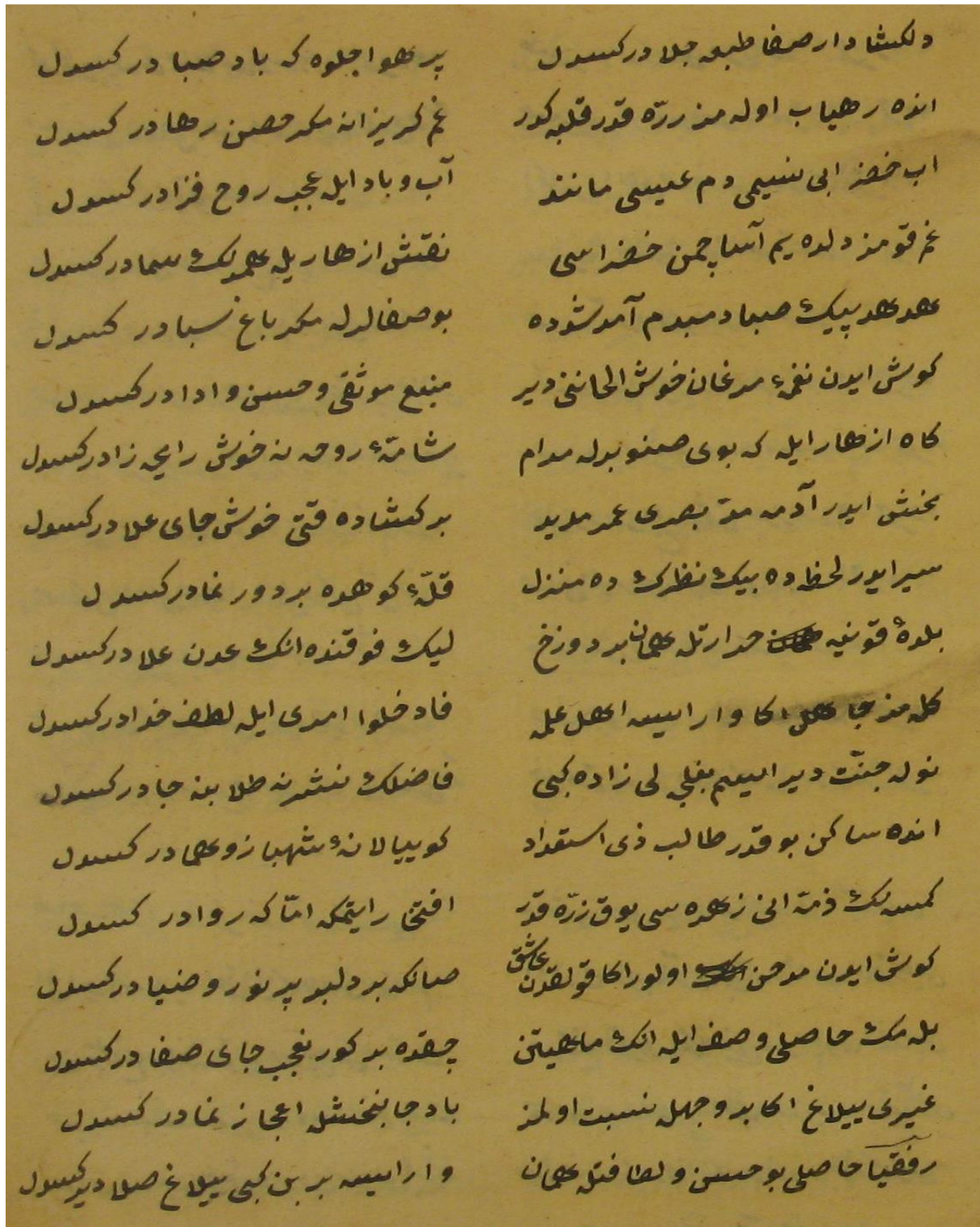
Kaynakça

- Adıgüzel, N. ve Gündoğdu R. (2014). *Ahmed Bâdî Efendi Riyâz-ı Belde-i Edirne 20.yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si*. Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Akdoğan, Y. (2018). *Ahmedî Dîvân*. Erişim adresi: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>, Erişim tarihi: 22.03.2018.
- Akgül, H. (2013). *Diyarbakırlı Mâlî Dîvânı (İnceleme-Metin)*. Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Akkuş, M. (1993). *Nef'î Divanı*. Ankara: Akçağ.
- Akkuş, M. (2007). *Klasik Türk Şiiirinin Anlam Dünyası Edebi Türler ve Tarzlar*. Erzurum: Fenomen.
- Aksoyak, İ. H. (2007). Feyzullah Efendi'nin Mesâiri ile Lutfi'nin Ferdî'nin Bilâdiyesine Zeyli. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Özel Sayı*, 37-51.
- Akyüz, K. vd. (2000). *Fuzûlî Divanı*. Ankara: Akçağ.
- Arslan, M. (2018). Divan Edebiyatında Şehirlere Üzerine Yazılan Şiiirler ve Bunlar Arasında Amasya Şiiirleri. *Uluslararası Amasya Şairleri Bilim Şöleni 04-06 Ekim 2018 Amasya Bildiriler Kitabı*. M. F. Köksal, S. Murat, M. İlhan (ed.), Ankara: KIBATEK.
- Arslan, M. U. (2008). *Ali Emîrî Efendi ve Divanı*. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi: İstanbul.
- Arslan, M. (2007). *Mihri Hatun Divanı*. Ankara: Amasya Valiliği.
- Aydemir, Y. (2009). Ravzî'nin Rumeli İzlenimleri. *Turkish Studies*, 4/2, 119-132.
- Batıslam, H. D. (2009). Şehir Şiiirleri ve Şeyhülislâm Yahyâ'nın Edirne Gazelleri. *Atatürk Üniversitesi TAED*, 39, 483-498.
- Batur, H. ve Yıldız, E. (2019). Şeyhülislam Muhammed ve Sâmih'in Kudûmiyeleri Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 14, s. 259-288.
- Bektaş, E. (2004). *Muvakkit-zâde Muhammed Pertev Hayatı-Sanatı ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi: Ankara.
- Beyzadeoğlu, A. S. (2001). Hasan Çelebi Tezkiresindeki Şâirlerin Şehirlere Göre Tasnifi ve Şehir Tasvirleri. *İlmî Araştırmalar*, 11, 41-66.
- Bilkan, A. F. (1997). *Nâbî Dîvânı I-II*. İstanbul: MEB.
- Boşkov, V. (1980). Türk Edebiyatında Şehir Şiiirleri ve Şehir Mersiyeleri. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, 12, 69-76.
- Çetin, İ. (1993). *Derzi-zâde Ulvî (Hayatı, Edebi Şahsiyeti ve Divanının Tenkitli Metni)*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Çımarcı, M. N. (2007). *Şeyhü'l-İslam Arif Hikmet Bey'in Tezkiretü's-şu'arâsı ve Transkripsiyonlu Metni*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Demirkazık, H. İ. (2009). *18. yy Şairi Mustafa Fennî Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin- Dizin)*. Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Devellioğlu, F. (2004). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın.

- Dikmen, H. (1991). *Seyyid Vehbi ve Divanının Karşılaştırmalı Metni*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Dilçin, C. (1983). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: TDK.
- Dilçin, C. (2011). *Divan Şiirinde Çağırışım Ögesi Olarak Yer Adları. Divan Şiiri ve Şairleri Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Kabalcı.
- Doğan, M. N. (1997). *Şeyhülislâm Es'ad ve Dîvânı*. İstanbul: MEB.
- Erdoğan, M. (1997). Abdüllatîf Râzî ve Ankara Methiyesi. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 550, 356-359.
- Erdoğan, M. (2009). Bazı Osmanlı Şâirlerinin Mısır İzlenimleri. *Turkish Studies*, 4/2, 439-478.
- Erdoğan, M. (2012). Gözden Kaçmış Bir XVI. Asır Şâiri: Celâl-zâde Mustafa'nın Oğlu Mahmûd Efendi ve Konya, İstanbul ve Edirne Medhiyeleri. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 300-325.
- Erdoğan, M. (2016). Ankara'nın Bilinmeyen Tarihi: XVIII. Asır Şairi Râzî'nin Ankara'yla İlgili Şiirleri. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 104-130.
- Ersoy, E. (2010). *II Beyazıt Devri Şairlerinde Münîrî Hayatı Eserleri ve Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Gedik, N. (2019). XV. yy. Şairi Tâli'î'nin Mısır Kasidesi. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 40, 451-468.
- Gök, T. (2017). On Altıncı Asırda Bir Şehir Övgüsü: Budin. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 15/23, 119-131.
- Gökalp, H. (2006). *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler*. Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Gökalp, H. (2009). *Mûyî Nâlân u Handân*. Adana: Karahan.
- Gökalp, H. (2012). Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi. Aça, M., Kocakaplan, İ., Ceylan, Ö. (Ed.), *Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri Edebi Türler* (s. 188-467). İstanbul: Kesit.
- Güler, K. (1996). XIX. Asır Şuarâsından Ârifî ve Pesendî'nin Kütahya Methiyeleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7, 279-285.
- Güler, K. (2016). *Sultan Veled'in Kütahya Gazeli*. Erişim adresi: www.yenikutahya.com, Erişim tarihi: 30.05.2018.
- Gülhan, A. (2018). Rıfkî ve İstanbul Şehrengizleri. *Journal of Turkish Language and Literature*, 4/1, 86-100.
- Gündoğdu, M. N. (1997). *Müştak Baba*. İstanbul: MEB.
- Güzeller, Ö. (2007). *Süruri Divanı'ndaki Manzum Tarihler (sayfa 250-322)*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.
- Hamami, E. (2001). *Râmî Divânı*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- İpekten, H. (1970). *Nâ'ilî-i Kadîm Divânı (Edisyon Kritik)*. İstanbul: MEB.
- Kaplan, H. (2016). Divan Şiirinde Karaman. *Türkiyat Mecmuası*, 26/2, 205-239.
- Kaplan, H. (2020). Bir İstanbul Methiyesi: İzzet'in Bilâdiyesi. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 442-487.
- Kaplan, M. (1990). *Hayriyye-Nâbî (İnceleme-Metin)*. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kaplan, M. (2019). *Nâbî Hayriyye*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Web site: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr.>, Erişim tarihi, 22.01.2020.
- Kaplan, Y. (2015). Klasik Türk Edebiyatında Sahil-nâmeler ve Derviş Hilmî Dede'nin Sahil-nâmesi. *Route Educational and Social Science Journal*, 2(2), 148-159.
- Karaca, D. (2018). *Türk edebiyatında Şehr-engizler Şehirler ve Güzeller*. Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.

- Kartal, A. (2014). *Doğu'nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevi*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Kavruk, H. (2001). *Şeyhülislam Yahyâ Divanı*. Ankara: MEB.
- Kılıç, İ. (2010). *Gümülcineli Dürri Dîvânı*. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Kurnaz, C. (1997). *Divan Edebiyatı Yazıları*. Ankara: Akçağ.
- Kutlar, F. S. (2004). *Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmi Dîvân*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Web site: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>., Erişim tarihi, 22.01.2020.
- Kutlar, F. S. (2011). Klasik Türk Şiirinde Şehir Hicivleri ve Arpaemîni-zâde Mustafa Samî'nin Edirne Kasidesi. *Turkish Studies*, 6/2, 1-16.
- Macit, M. (1997). *Nedim Divanı*. Ankara: Akçağ.
- Mermer, A. (1997). *Karamanlı Aynî Divanı*. Ankara: Akçağ.
- Öztoprak, N. (2004). Fennî ve İzzet Efendi'nin Sahilnamelerinde Üsküdar. *Üsküdar Sempozyumu I Bildiriler*, II, 11-27.
- Pala, İ. (2003). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: L&M.
- Parlatır, İ. (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı.
- Kayserili Remzî. *Fehmînâme*. Medine Ârif Hikmet Kütüphanesi, Arşiv No: 237/811.
- Selçuk, B. (2014). Bir Şehir Medhiyesi: Nergisi'nin Saray Kasidesi. *International Journal of Language of Language Academy*, 2/3, 27-39.
- Sunar Pekin, N. (1977). *Lâtîfî Evsâf-ı İstanbul*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Şahin, K. Ş. (2020). İntizâmî'nin Gözünden Bir Balkan Şehri: Foça. *2nd International Congress on Academic Studies in Philology(BICOASP)*, 157-170.
- Şemseddin Sami (1306). *Kâmûsu'l-A'lâm III*. İstanbul: Mihran Matması.
- Şemseddin Sami (1986). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Endurun Kitabevi.
- Şener, H. (2014). Tezkirelerde Adı Geçen Kilisli Divan Şairleri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24/1, 33-47.
- Şimşekler, N. (2018). *Sultan Veled'in Divanı'nda Şehirlere Yazdığı Medhiyeler*. www.sultanveled.semazen.com, (erişim tarihi: 30.05.2018).
- Tarlan, A. N. (1992). *Hayâlî Bey Divanı*. Ankara: Akçağ.
- Tavukçu, O. K. (2005). *Dede Ömer Rûşenî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvanı'nın Tenkidli Tetni*. Erzurum.
- Turan, S. (2010). Mihrî Hatun Divanı'nda Şehir Methiyesine Bir Örnek: Lâdik. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(10), 597-604.
- Yazıcı, G. E. (2018). *Edirneli Kâmî ve Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Web site: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>., Erişim tarihi, 22.03.2018.
- Yekbaş, H. (2015). Malatyalı Necâtî ve Şehir Methiyeleri. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 15, 377-401.
- Yeniterzi, E. (2010). Klasik Türk Şiirinde Ülke ve Şehirlerin Meşhur Özellikleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(15), 301-334.
- Yıldız, E. (2018). Klasik Türk Edebiyatında Şehir Şiirleri ve Revânî'nin Yayınlanmış Divanı'nda Yer Almayan Medine Kasidesi. *International Journal of Language Academy*, 6/2, 120-143.

Ek: Şehir Şiirlerinin Tıpkıbasımı

باغ روشن نزه بکسر تکفور ارم انوره بکسر تکفور
 نه کس و لاله ابله وقت ربیع چرخ پر اخته بکسر تکفور
 بوی اهار ابله او ان بها توده عنبره بکسر تکفور
 نهد بری چشمه سنگ آب حیات منبع گوشه بکسر تکفور
 غم قومنه دله کشاده یری خوب دلکش دلبه بکسر تکفور
 رفقیانده اولور شاه حضور
 تحت اسکندره بکسر تکفور

حیات نوبولور دللر قرال طاعتک صفا سندن شفا کسب ایلدی چوق کسره رآب و کله سندن
 بو یرده دوق ایروب نوش ایلین بو آب حیوانی اولور بی شبهه مستغنی اطبانک دوا سندن
 حکم اول مرغان و جوله نغمه سندن مست اولورم خصوصاً کم بهار ایامی بیللر صد سندن
 بی ایچ دوق ایلدی پرواکه آیدر حیات افزا صفای قلب ایچون نوش عیون پر شفا سندن
 بو آب و بو کله واده عمر کله شتاد ایله کله شت بردر
 جوان مشی بی قورمه اصلا رفقیان سندن

